

Document	Archeologische Quickscan	
Plangebied	Dorpsstraat tussen 155 en 155a, Zwaag, gemeente Hoorn	
Adviesnummer	20226	
Opsteller(s)	(senior archeoloog)	(archeoloog)
Datum	19-10-2020	

Advies	Indien > 100 m ² : Archeologische opgraving. (kosten initiatiefnemer)	
Vervolgtraject	Archeologie West-Friesland verzoekt om spoedig overleg te plegen met de initiatiefnemer om verdere stappen door te nemen. (senior archeoloog)	

Archeologische Quickscan

1. Inleiding

Op verzoek van de gemeente Hoorn (contactpersoon:) is gekeken naar het aspect archeologie met betrekking tot de geplande nieuwbouw aan de Dorpsstraat 155-155a in Zwaag, gemeente Hoorn (afb. 1).

Op het perceel staat momenteel een bedrijfswoning. Het ligt in de planning om de bestemming van het bestaande perceel naar een woonbestemming over te zetten en op het perceel een tweede woning te bouwen (afb. 2). De nieuwe woning zal een oppervlakte van maximaal circa 112 m² hebben. Of het bestaande gebouw wordt uitgebreid of anderszins wordt aangepast is (nog) niet duidelijk. De exacte funderingswijze van de nieuw te bouwen elementen is ook nog niet bekend.

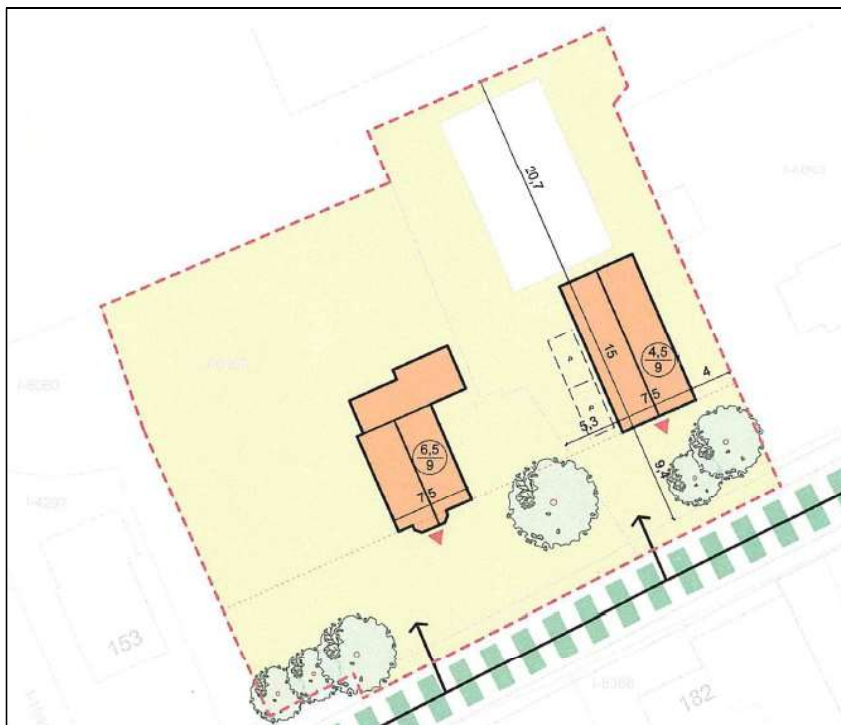
2. Beleidskaart archeologie

De gemeenteraad van Hoorn heeft op 12 maart 2013 de *Beleidskaart Archeologie* vastgesteld. Op deze kaart is aangegeven waar de bekende archeologische vindplaatsen zich bevinden en welke archeologische verwachtingszones er zijn in de categorieën (zeer) hoog, middel en lage verwachting. De verwachting is gecombineerd met een beleidsadvies per archeologische verwachtingszone.

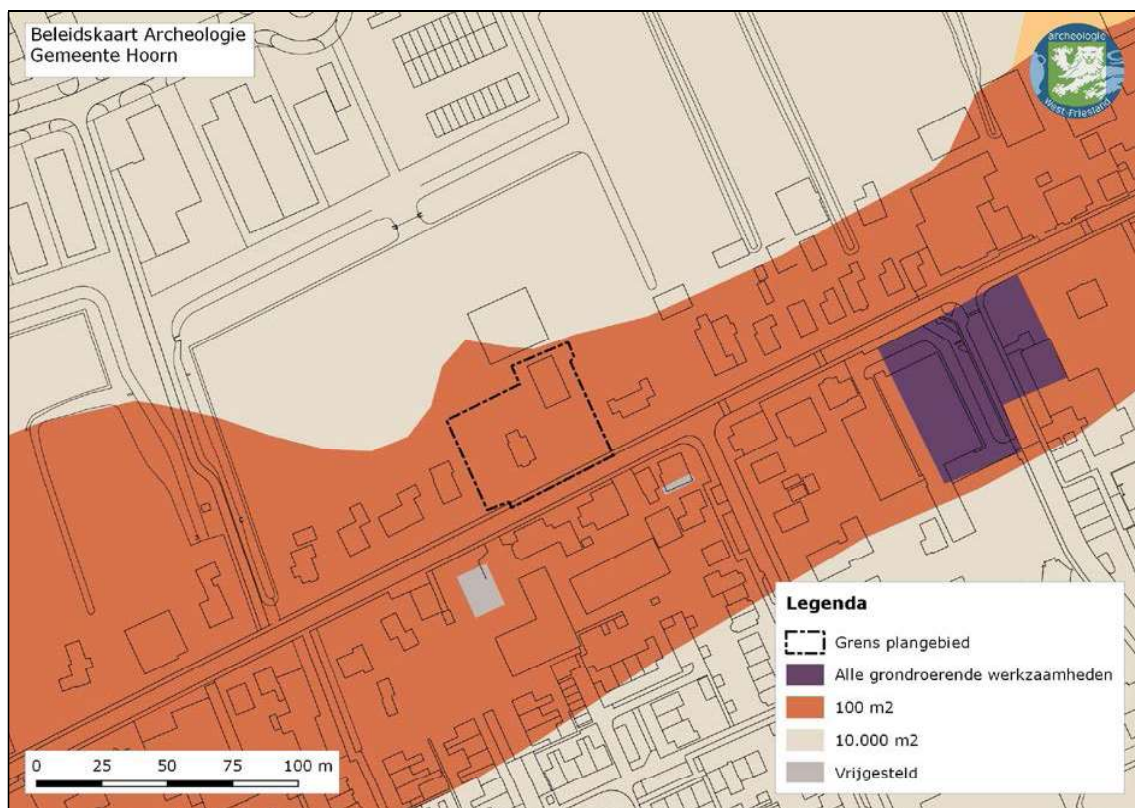
Het plangebied valt binnen het historische lint van Zwaag, dat een hoge archeologische waarde heeft. Op de beleidskaart ligt het plangebied in een zone waar bij plannen met een omvang groter dan 100 m² rekening dient te worden gehouden met archeologie (afb. 3). De geplande nieuwbouw overschrijdt deze grens.

Afbeelding 1. De locatie van het plangebied Dorpsstraat 155 (rode stippellijn) op een luchtfoto (bron: PDOK).

Afbeelding 2. Gewenste inrichting met rechts het bouwvlak voor de nieuwe woning (naar Ursem 2018).

Afbeelding 3. De ligging van het plangebied Dorpsstraat 155 (zwarte stippellijn) op de Beleidskaart Archeologie.

3. Cultuurhistorische achtergrond

De historische ontwikkeling van Zwaag wordt hier beknopt uiteengezet. Voor een volledig beeld van de historische en archeologische gegevens wordt verwezen naar de overzichtsartikelen in het boek 'De Hervormde Kerk van Zwaag' uit 2010.¹ Op basis van de diverse opgravingen, waarnemingen en vondsten kan vooralsnog worden geconcludeerd dat het gebied van Zwaag in de late 12de eeuw is ontgonnen. De huidige Dorpsstraat kwam toen als bewoningslint tot stand. Verspreid langs dit lint lagen diverse lage huisterpen waarop boerderijen stonden die aan alle zijden waren voorzien van sloten voor de afwatering. Op een boerenerf stond niet alleen een boerderij, maar waren vaak ook één of meer waterputten, een hooiberg en een schuur aanwezig. Op het erf werden soms dode dieren begraven en in of langs de sloten werd afval gedumpt.

De oudste huisterpjes lagen in sommige gevallen mogelijk niet direct aan het lint, maar iets daarvan verwijderd. Dat houdt in dat sporen van bebouwing in een brede zone langs het lint kunnen worden aangetroffen. De oudste boerderijen hadden een houtskelet en wanden van vlechtwerk en leem. De latere boerderijen waren voorzien van houten wanden. Vanaf de 17de eeuw werd de toepassing van baksteen algemener.

Zwaag was van oudsher een boerendorp van bescheiden omvang. Uit een opgave van het aantal mannen in 1339 kan worden afgeleid dat het dorp toen uit circa 53 huizen bestond. Dit aantal bleef lang ongeveer gelijk. Op de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654 staan in Zwaag 76 huisplaatsen getekend.

¹ Schrickx 2010a & Schrickx 2010b.

Voor het bepalen van de aanwezigheid van bewoningsresten uit de Nieuwe Tijd kan gebruik worden gemaakt van historisch kaartmateriaal. Op de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654 is te zien dat binnen het plangebied bebouwing is getekend (afb. 4). Op de kadastrale minuutkaart uit 1823 is eveneens bebouwing zichtbaar. Het betreft een stolpboerderij van het Westfriesse type, aangezien de darsdeuren zich in de voorgevel bevinden. Aan de achterzijde van de Westfriesse stolp bevond zich de koeienstal. Op de kadasterkaart is zichtbaar dat deze stal vermoedelijk in de loop der jaren is verlengd richting het oosten, dit wordt een 'staart' genoemd (afb. 5). Tegen de noordzijde hiervan lijkt een aanbouw of schuur te staan. Uit de Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel (OAT) blijkt dat het perceel in 1832 (A591) in bezit was van boer Simon Mantel en in gebruik was als huis en erf.

Op een hulpkaart van het kadaster uit 1947 is zichtbaar dat de boerderij waarschijnlijk aan de achterkant is ingekort (afb. 6). Schuin achter de boerderij staat een schuur (boet), op de locatie van de oude 'staart'. Uit 1968 dateert een foto van de boerderij, gemaakt door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (afb. 7). De schuur schuin achter de boerderij is ook gedeeltelijk zichtbaar op deze foto.

In 1970 is de stolpboerderij afgebroken, waarna de huidige woning is gebouwd. De schuur/boet is op dat moment blijven staan, blijkt uit een hulpkaart (afb. 8). Tegenwoordig is deze schuur niet meer aanwezig.

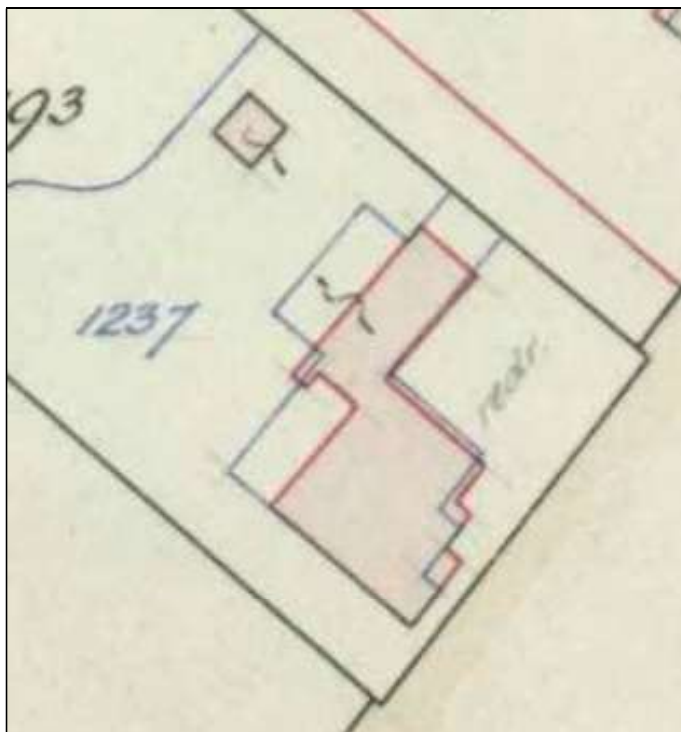
Op basis van het historisch kaartmateriaal geldt een hoge archeologische verwachting voor bewoningsresten uit de Nieuwe Tijd.

Afbeelding 4. De globale ligging van het plangebied Dorpsstraat 155 (zwarte cirkel, bij benadering) op een uitsnede van de kaart van Johannes Dou (1651-1654, Collectie Westfries Archief).

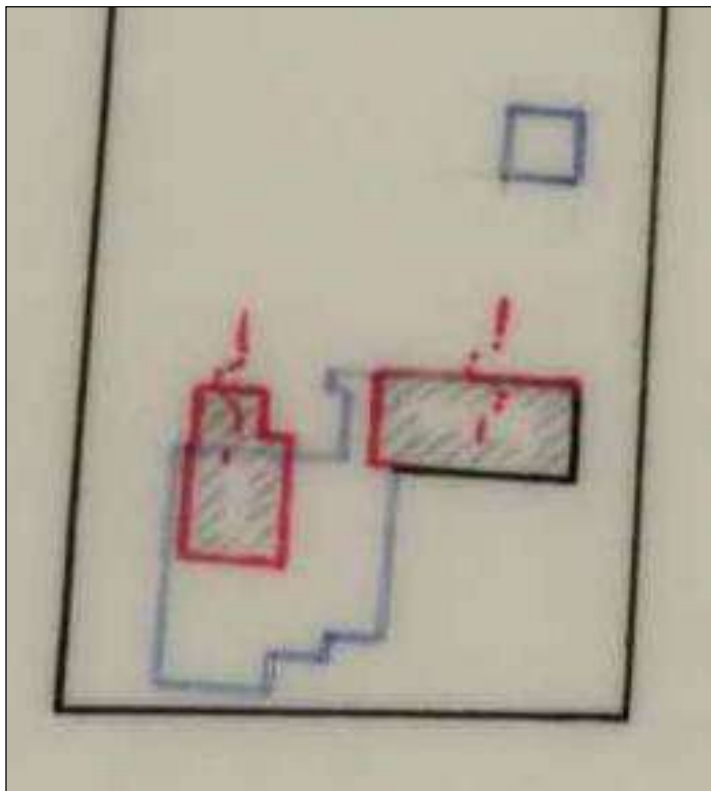
Afbeelding 5. De ligging van het plangebied Dorpsstraat 55 (zwarte stippellijn) op de kadastrale minuut uit 1823.

Afbeelding 6. Hulpkaart uit 1947.

Afbeelding 7. De stolpboerderij op perceel Dorpsstraat 155 in 1968. Bron: Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Afbeelding 8. Hulpkaart uit 1976. Links in rood het bestaande woonhuis, rechts de oude schuur van de stolpboerderij die aanvankelijk is gehandhaafd. In een grijze lijn de contour van de gesloopte stolp.

4. Archeologische en geologische bronnen

Langs de Dorpsstraat in Zwaag hebben verschillende opgravingen plaatsgevonden. Van een aantal onderzoeken langs het bewoningslint is een archeologisch rapport verschenen. Voor de resultaten van deze opgravingen wordt verwezen naar de betreffende rapporten.²

In de directe nabijheid van het plangebied vonden twee onderzoeken plaats ter hoogte van Dorpsstraat 178 en 186.³ Bij beide opgravingen waren aanwijzingen voor de aanwezigheid van middeleeuwse terp aanwezig, in de vorm van ophogingslagen en keramiek vanaf de 12de eeuw. Bij beide onderzoeken lag de kern van de terp vermoedelijk net buiten het plangebied.

Circa 500 m oostelijker werd eveneens een opgraving uitgevoerd (Dorpsstraat 108-110).⁴ Ook hier werden de resten teruggevonden van een middeleeuwse terp uit de 12de eeuw waarvan de kern buiten het plangebied lag. Daarnaast werden enkele resten van een langhuisboerderij opgegraven, waaronder een schoorsteenfundering, askuilen, aspotten en asputten. Op het erf werden de resten aangetroffen van meerdere sloten, kuilen en dierbegravingen. Een bijzondere vondst was een leisteek met op beide zijden een ingekraste voorstelling, vervaardigd in Hoorn rond 1600. Mogelijk betreft het een huwelijksgeven (afb. 9).

Op het Actueel Hoogtebestand Nederland is aan weerszijden van de Dorpsstraat van Zwaag een duidelijke verhoging zichtbaar (afb. 10). Dit zijn huisterpen die in de loop van de eeuwen als het ware 'aan elkaar zijn vastgegroeid' en daardoor één langgestrekte huisterp vormen. Veel huisterpen zijn al ontstaan in 12de en 13de eeuw. Ook ter plaatse van het plangebied is een duidelijke verhoging zichtbaar.

Gezien de geringe omvang van de geplande bodemverstoring is de verwachting voor de prehistorie niet relevant voor het advies.

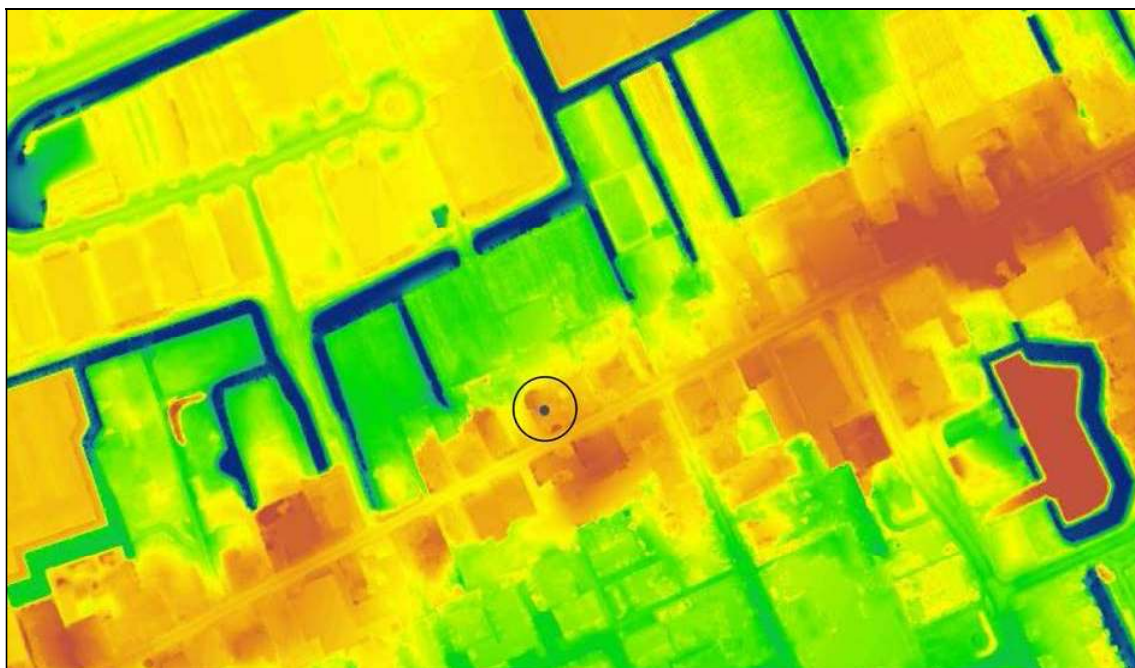
² Te downloaden via: www.archeologiewestfriesland.nl. AWF projectnummers: 453, 368, 308, 426, 301, 454, 397, 415.

³ Respectievelijk Schrickx 2013 & Schrickx 2009.

⁴ Schrickx 2019.

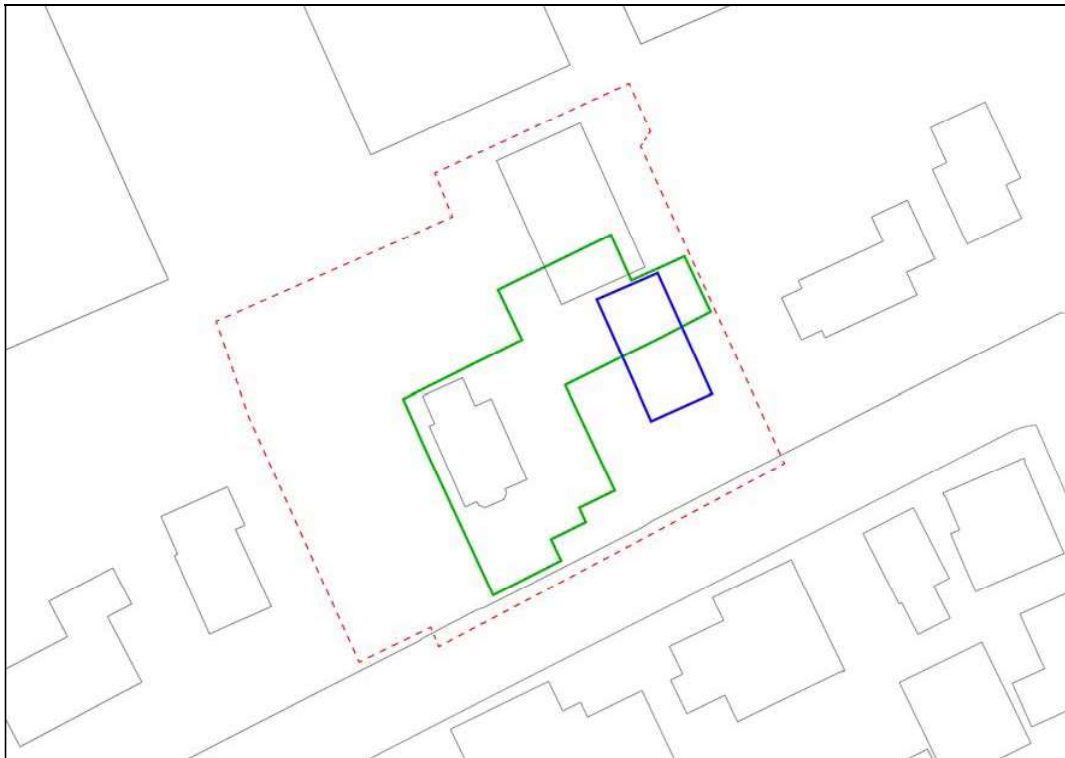
Afbeelding 9. De ingekraste leiste bij de opgraving van Dorpsstraat 108-110 te Zwaag werd aangetroffen.

Afbeelding 10. De globale ligging van het plangebied Dorpsstraat 155 (zwarte cirkel) op het Actueel Hoogtebestand Nederland 3 (www.ahn.nl).

5. Conclusie

Het ligt in de (vigerende) planning om tussen Dorpsstraat 155 en 155a een nieuwe woning te bouwen van maximaal circa 112 m². De geplande nieuwbouw overschrijdt de vrijstellingsgrens van 100 m² die middels de Beleidskaart Archeologie van de gemeente Hoorn binnen het plangebied geldt. Het plangebied ligt binnen het dorpslint van Zwaag en heeft op basis van archeologische bronnen, de hoogtekaart, historisch kaartmateriaal en de dorpsgeschiedenis een hoge archeologische waarde voor vindplaatsen uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Binnen het plangebied stond tot 1970 een Westfriese stolpboerderij. Deze stolp is vermoedelijk in de 16de of 17de eeuw gebouwd. De geplande nieuwbouw ligt naast de stolpboerderij, op de plek van de verlengde stal (staart) en schuur (afb. 11). Het is waarschijnlijk dat het perceel al in de Middeleeuwen werd bewoond.

Afbeelding 11. Het plangebied (rode stippellijn) met de locatie van de nieuwbouw (blauwe rechthoek) en de contour van de stolpboerderij (groene lijn), zoals weergegeven op de kadastrale kaart van 1823. Geplot op basis van de hulpkaarten uit het kadaster.

6. Advies

Archeologie-vriendelijk bouwen

Vanuit het gemeentelijk beleid wordt geadviseerd om archeologie-vriendelijk te bouwen, dat wil zeggen de bodem niet te verstoren. Een archeologie-vriendelijk bouwplan kan worden voorgelegd aan de gemeente. Het archeologie-vriendelijke bouwplan dient te worden gekeurd door Archeologie West-Friesland.

Een niet archeologie-vriendelijk bouwplan houdt in dat de huidige situatie van de bodem zal worden verstoord tijdens het bouwproces. Onder bodemverstoring wordt verstaan:

- het verwijderen van muurwerk uit de bodem, hier onder vallen ook funderingen en palen van de bestaande bebouwing vanaf de vrijstellingsdiepte gemeten vanaf het bestaande maaiveld van de archeologische vindplaats.

- vorstranden dieper dan 30 cm
- het aanbrengen van funderingspalen, damwanden, grondverbeteringen, groutankers etc.
- bodemsaneringen, tijdelijke uitplaatsing van vervuilde grond
- kelders, ondergrondse reservoirs, overmatige boringen voor diverse onderzoeken en bijvoorbeeld wkk installaties
- kruipruimtes
- vijvers/watercompensaties
- sloten en andere ingravingen
- kabels en leiding-tracés vanaf maaiveld

Ligt het in de planning om één of meerdere van bovenstaande bodemverstorende werkzaamheden tijdens het project uit te voeren, dan wordt het bouwproject als niet archeologie-vriendelijk geclassificeerd en dient nader archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd.

Opgraven

Indien de geplande ingrepen benodigd voor de nieuwbouw een oppervlakte groter dan 100 m² bestrijken en niet archeologie-vriendelijk worden uitgevoerd, is op basis van de geplande nieuwbouw en de hoge archeologische verwachting een archeologisch onderzoek in het kader van de AMZ-cyclus vereist. Dit archeologisch onderzoek dient te bestaan uit een vlakdekkende archeologische opgraving voorafgaand aan de bouwwerkzaamheden. Als leidraad voor de opgraving dient een Programma van Eisen te worden opgesteld dat vervolgens aan het bevoegd gezag ter goedkeuring wordt voorgelegd.

Archeologie West-Friesland kan een dergelijk onderzoek uitvoeren, maar het kan ook door een gecertificeerd archeologisch bedrijf worden uitgevoerd. De kosten van een dergelijk onderzoek zijn, conform de Erfgoedwet (hoofdstuk 9 § 1), voor rekening van de initiatiefnemer.

Na het opgraven van de archeologische waarden kan de voorgenomen ingreep worden vrijgegeven met betrekking tot het aspect archeologie.

Archeologie West-Friesland verzoekt om spoedig overleg te plegen met de projectontwikkelaar en/of koper om afspraken over het vervolgtraject te maken (M.H. Bartels, 06-30468593).

7. Bronnen

AHN3 (www.ahn.nl)

Archis 3.0

Gemeente Hoorn, 2012. Beleidskaart Archeologie (vastgesteld door de gemeenteraad op 12 maart 2013).

Schrickx, C.P., 2009. Archeologisch onderzoek op het perceel Dorpsstraat 186 in Zwaag. *Hoornse Archeologische Rapporten* 13, Hoorn.

Schrickx, C.P., 2013. Sporen van 12de-eeuws Zwaag. Archeologisch onderzoek op het perceel Dorpsstraat 176 in Zwaag, gemeente Hoorn. *West-Friese Archeologische Rapporten* 59, Hoorn.

Schrickx, C.P., 2010a. De vroegste geschiedenis van Zwaag, in: J. Buchner, R. Lodde-Tolenaar & C. Schrickx, *De Hervormde kerk van Zwaag*, 15-22.

Schrickx, C.P., 2010b. Een schamel dorpskern, in: J. Buchner, R. Lodde-Tolenaar & C. Schrickx, *De Hervormde kerk van Zwaag*, 23-55.

Schrickx, C.P., 2019. Valsmunterij op een boerenerf. Archeologisch onderzoek op de percelen Dorpsstraat 108 en 110 in Zwaag, gemeente Horn. *West-Friese Archeologische Rapporten* 132, Hoorn.

Ursem, G., 2018. Stedenbouwkundig advies. Dorpsstraat 155 Zwaag, buroURSEM.

Westfries Archief

8. Geldigheid

Indien de (bodemroerende) plannen voor dit project worden gewijzigd na advisering, dan dienen de nieuwe plannen te worden voorgelegd aan Archeologie West-Friesland, zodat deze opnieuw kunnen worden beoordeeld. Het voorgaande advies vervalt daarmee.

Deze archeologische quickscan heeft een geldigheid van **2 jaar**. Na verloop van deze periode wordt het advies ongeldig en dient bij ontwikkelingen een nieuw archeologisch advies te worden aangevraagd. Dit geldt ook voor ongewijzigde bouwplannen.

Bovenstaand archeologisch advies is daarmee geldig tot:

19-10-2022